

ชื่อวิทยานิพนธ์ : การพัฒนาชีวิตด้วยอิทธิบาท ๔ กรณีศึกษาพระมหาชนก

ผู้วิจัย : พระพิภพ สีสสมปนโน (ใจดี)

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์:

: พระมหาวรเมศร์ จารุณโณ, ดร.,

ป.ธ. ๔, พธ.บ., ศศ.ม., Ph.D. (Pali & Prakrit)

: ผศ. ดร. เทพประวิณ จันทร์แรง,

ประโยค ๑-๒, พธ.บ., M.A. Ph.D. (Pali & Buddhism)

วันสำเร็จการศึกษา : ๒๕ มีนาคม ๒๕๕๘

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีการพัฒนาชีวิต ๒) เพื่อศึกษาอิทธิบาท ๔ กับการพัฒนาชีวิตในพระพุทธศาสนาเถรวาท ๓) เพื่อศึกษาวิเคราะห์การพัฒนาชีวิตด้วยอิทธิบาท ๔ ของพระมหาชนก

ผลการวิจัยพบว่า

ข้อ ๑) การพัฒนาชีวิตให้มีความเจริญก้าวหน้าในทางพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ได้มีแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาตนเองให้มีความเจริญก้าวหน้าอยู่ ๔ ประการ ได้แก่ (๑) การพัฒนาทางด้านบุคลิกหรือร่างกาย คือ สรรวมกายให้เรียบร้อย ไม่ประพฤตชั่วทางกาย หรือไม่นำกายไปสร้างอกุศล, ประพฤติแต่สิ่งที่เป็นกุศล (๒) การพัฒนาทางด้านความประพฤติ คือ ประพฤติตนให้อยู่ในกรอบหรือเรียกว่า วินัย อันได้แก่การรักษาศีล ป้องกันตนไม่ให้ประพฤตชั่ว (๓) การพัฒนาทางด้านจิตใจ คือ รักษาใจให้อยู่ในความตั้งมั่น หรือเรียกว่าตั้งอยู่ในสมาธิ จิตไม่กระสับกระส่าย จิตมีความแน่วแน่ (๔) การพัฒนาทางด้านปัญญา คือ การพัฒนาทางด้านความคิดให้รู้เท่าทันธรรมชาติ เมื่อเราสามารถพัฒนาครบทั้ง ๔ ด้าน ผลที่ตามมาก็คือ ความสงบสุข หรือเรียกว่า “นิพพาน”

ข้อ ๒) การที่จะดำรงชีวิต รวมถึงการทำหน้าที่การงานของตนเอง ให้ถึงจุดมุ่งหมายที่ตนเองได้ตั้งใจไว้ นั้น พระพุทธองค์ได้ตรัสหลักธรรมไว้ ๔ ข้อ ซึ่งสามารถนำไปใช้ได้ทุกที่ ทุกเวลา ทุกสมัย ไม่มีความล้าสมัย หลักธรรมที่ว่านี้ คือ อิทธิบาท ๔ ได้แก่ (๑) ฉันทะ มีใจรัก (เต็มใจทำ) (๒) วิริยะ พยายามทำ (ตั้งใจทำ) (๓) จิตตะ มีใจฝักใฝ่ไม่ทอดทิ้งธุระ (ตั้งใจทำ) (๔) วิมังสา ใช้ปัญญาพิจารณาตรัสรอง (เข้าใจทำ) เมื่อประพฤตปฏิบัติตามหลักธรรมทั้ง ๔ ข้อที่ได้กล่าวมานี้

ยอมทำให้ชีวิตถึงจุดมุ่งหมาย และเมื่อดำเนินชีวิตตามหลักอิทธิบาท ๔ เป็นประจำ ย่อมส่งผลให้มีอายุยืน

ข้อ ๓) พระมหาชนกได้พัฒนาชีวิตด้วยการเจริญตามหลักอิทธิบาท ครบทั้ง ๔ ข้อ ได้แก่ (๑) ท่านเจริญตามหลักฉันทะ คือ มีความพอใจในชาติตระกูลของตนเอง (ตระกูลกษัตริย์) (๒) ท่านเจริญตามหลักวิริยะ คือ มีความพยายามที่จะไปยึดราชสมบัติของพระบิดาคืน จนตัดสินใจออกเดินเรือไปค้าขาย จนได้รับอุบัติเหตุเรือล่ม ทำให้ต้องว่ายน้ำตลอดเวลา ๗ วัน จนมีเทวดามาช่วย (๓) ท่านเจริญตามหลักจิตตะ คือ พระมหาชนกนั้นมีใจที่ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวเหนื่อย เห็นได้จากตอนที่เรือล่ม ท่านว่ายน้ำอยู่ท่ามกลางมหาสมุทร ถึงจะไม่เห็นฝั่งก็ยังว่ายต่อไป เพราะใจที่ตั้งมั่นนั่นเอง (๔) เจริญตามหลักวิมังสา คือ ท่านได้ใช้ปัญญาไตร่ตรองกับการทำงานด้วยเสมอ ไม่ว่าจะเป็นตอน เรือล่ม หรือตอนที่ไปแก้ปัญหาด้วยปัญญาอันชาญฉลาด จนทำให้นางสีวลีพอใจและยอมรับ จนได้ปกครองบ้านเมือง

Thesis Title : An Analytical Study of Life Development Based on Iddhipāda : A Case Study of Mahājanaka Bodhisatta

Researcher : PhraPiphop Sīlasampanno (Jaidee)

Degree : Master of Arts (Buddhist Studise)

Thesis Supervisory Committee

: Dr. Phramahā Woramath Cāruvaṇṇo,
Pali IV, B.A., M.A., Ph.D. (Pali & Prakrit)
: Asst. Prof. Dr. Thepprawin Chanraeng,
B.A., M.A., Ph.D. (Pali & Buddhism)

Date of Graduation : March 25, 2015

Absract

The thesis has three objectives, they are, 1) to study the theory of life development 2) to study 4 Iddhipāda and life development in Theravāda Buddhism and 3) to analyze life development with 4 Iddhipāda as found in MahājanakaJātaka.

The study is found that

1. For life development in Buddhism, the Buddha encourages his disciples to develop their lives as following, (1) bodily development is to behave properly, not to indulgent in bad action, behaving in only proper way. (2) social development is to behave according to the rules or discipline or Sīla which will help prevent one from doing bad (3) mental development is to keep mind in concentrate condition (4) wisdom development is to train mind to aware the truth of things. These 4 kinds of development will result in happiness that is termed as Nibbāna

2. For maintaining the good life and to lead the life to the aim, The Buddha has designed the 4 Iddhipāda, by which any one can apply in life. The four are (1) Chanda working with whole heart, (2) Viriya working with full-scream effort, (3) Citta working with intention and (4) Vimamsā working with wisdom. With these virtues, one can reach what one wish.

3. Mahājanaka has been developed his life with application 4 Iddhipāda in life as following, (1) he develop Chanda by having satisfied with his birth,

(ksatriya rank) (2) He develop Viriya by having effort to regain his father's kingship and deciding to make a sea voyage to sell goods but faces with bad luck caused by boat sank, causing him swim for 7 days. Then one goddess comes out to help. (3) He develop Citta by having single-mind swim amid the sea without lost the heart. (4) He develop Vimamsā with critical thinking, using wisdom in every moment of life even in time of crisis, causing Sivalī accepting him and finally he regain the kingship as wish.

กิตติกรรมประกาศ

ขอระลึกถึงคุณของพระพุทธ คุณของพระธรรม และคุณของพระสงฆ์ อันเป็นที่พึ่งที่ระลึกสูงสุดของข้าพเจ้า ที่ทำให้มีแนวทางการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องดีงาม ขอขอบคุณในพระคุณของบิดามารดาผู้ให้กำเนิดมาพบพระพุทธศาสนา ขอขอบคุณในพระคุณของครูบาอาจารย์ ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาให้แก่ข้าพเจ้าตั้งแต่จำความได้จนถึงปัจจุบัน ทำให้ข้าพเจ้าเป็นผู้มีความรู้ สามารถใช้ชีวิตให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง สังคมทั้งทางโลกและทางธรรม

ขอบคุณกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ โดยมี พระมหาวรเมศร์จารุณโณ, ดร., และ ผศ. ดร. เทพประวิณ จันทร์แรง เป็นผู้ควบคุมดูแล ให้คำปรึกษา และตรวจสอบงานวิจัยด้วยดีเสมอมา ขอขอบคุณ ดร. สุนทรี สุริยะรังษี ที่ช่วยให้คำแนะนำขั้นตอนในการเขียนงานวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

กราบขอบคุณ คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์ ที่ร่วมสอบวิทยานิพนธ์ ได้เสียสละเวลาอ่าน ตรวจสอบแก้ไขและให้คำแนะนำ ทำให้งานวิจัยสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอบคุณเจ้าหน้าที่บรรณารักษ์ ที่บริการให้ความสะดวกในการใช้ห้องสมุด (มจร.), และขอบคุณเว็บไซต์สาระสนเทศ Thailis ที่ให้บริการสืบค้นข้อมูล เพื่อการค้นคว้าสืบค้นข้อมูลในการทำวิจัย ให้งานวิจัยมีข้อมูลที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น และขอขอบคุณ เจ้าของผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งหมดไว้ ณ ที่นี้

ขอบคุณเจ้าหน้าที่บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้ให้บริการและอำนวยความสะดวกในเรื่องต่างๆ รวมไปถึงการตรวจสอบรูปแบบโครงการวิทยานิพนธ์ ทำให้วิทยานิพนธ์นี้สำเร็จลงด้วยดี

ขอบคุณพระอาจารย์โกวิทย์คุณธมโม, และเพื่อนสหธรรมิกทั้งหลายที่คอยห่วงใยให้กำลังใจให้ความช่วยเหลืองานนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดี

ขออานิสงส์ในคุณของวิทยานิพนธ์นี้ จงมีแด่ บิดามารดา, ครู, อุปัชฌาย์, อาจารย์ และญาติทั้งหลายของข้าพเจ้า รวมถึงผู้ที่มีความปรารถนาดีต่อข้าพเจ้า ขอให้ท่านเหล่านั้นจงเป็นผู้มีความสุขปราศจากทุกข์ทั้งทางกายและทางใจ

ผู้วิจัยขอคุณความดีที่เกิดจากวิทยานิพนธ์นี้ น้อมถวายพระศาสดาคือองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า คำสั่งสอนคือพระธรรม ผู้เป็นพยานคือพระอริยสงฆ์ และคุณความดีนี้ขอน้อมถวายฝากฝังไว้ในพระพุทธศาสนาตลอดไป

พระพิภพ สีสมนปโน (ใจดี)

๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	(ก)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	(ค)
กิตติกรรมประกาศ	(จ)
สารบัญ	(ฉ)
สารบัญภาพ	(ณ)
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	(ญ)
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๓
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๓
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๓
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๔
๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๔
๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย	๕
๑.๘ ประโยชน์ที่ได้รับ	๕
บทที่ ๒ แนวคิดทฤษฎีการพัฒนาชีวิต	๑๐
๒.๑ แนวคิดตะวันตก	๑๐
๒.๒ แนวคิดตะวันออก	๒๐
๒.๓ แนวคิดการพัฒนาชีวิตในพระพุทธศาสนา	๒๒
๒.๓.๑ ความสำคัญและเป้าหมายการพัฒนาชีวิตในพระพุทธศาสนา	๒๖
๒.๓.๒ หลักพุทธธรรมสำหรับการพัฒนาชีวิต	๓๐
๒.๓.๒.๑ หลักสุจริต ๓	๓๑
๒.๓.๒.๒ ไตรสิกขา	๓๒
๒.๓.๒.๓ หลักขรवासธรรม ๔	๓๗

(ข)

๒.๓.๒.๔ จักร ๔	๔๓
๒.๓.๒.๕ ภาวนา ๔	๔๔
๒.๓.๒.๖ อริยสัจ ๔	๔๖
๒.๓.๒.๗ พละ ๕	๔๙
๒.๓.๒.๘ มรรคมีองค์ ๘	๕๒

บทที่ ๓ อิทธิบาท ๔ กับการพัฒนาชีวิตในพระพุทธศาสนาเถรวาท ๕๕

๓.๑ หลักอิทธิบาท ๔	๕๕
๓.๑.๑ ความหมายของอิทธิบาท	๕๗
๓.๑.๒ ทฤษฎีที่เกี่ยวกับหลักอิทธิบาท ๔	๖๒
๓.๑.๓ องค์ประกอบอิทธิบาท ๔	๖๔
๓.๑.๔ คำที่เป็นไพบูลย์ของอิทธิบาท	๗๒
๓.๑.๕ หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับอิทธิบาท	๗๒
๓.๒ ความสำคัญของอิทธิบาท ๔	๗๖
๓.๒.๑ ประโยชน์ของการเจริญอิทธิบาท	๗๙
๓.๓ อิทธิบาท ๔ เป็นการพัฒนาชีวิตในพระพุทธศาสนา	๘๓
๓.๓.๑ อิทธิบาท ๔ กับการพัฒนาชีวิตในพระพุทธศาสนา ในด้านวัตถุ	๘๔
๓.๓.๒ อิทธิบาท ๔ กับการพัฒนาชีวิตในพระพุทธศาสนา ในด้านจิตใจ	๘๕

บทที่ ๔ วิเคราะห์การพัฒนาชีวิตด้วยอิทธิบาท ๔ ของพระมหาชนก ๘๗

๔.๑ ประวัติชีวิตพระมหาชนก	๘๗
๔.๒ การพัฒนาชีวิตของพระมหาชนกด้วยอิทธิบาท ๔	๑๐๐
๔.๒.๑ การพัฒนาชีวิตของพระมหาชนก ตามหลักฉันทะ	๑๐๑
๔.๒.๒ การพัฒนาชีวิตของพระมหาชนก ตามหลักวิริยะ	๑๐๓
๔.๒.๓ การพัฒนาชีวิตของพระมหาชนก ตามหลักจิตตะ	๑๐๔
๔.๒.๔ การพัฒนาชีวิตของพระมหาชนก ตามหลักวิมังสา	๑๐๕
๔.๒.๕ พระมหาชนกนำหลักภาวนามาใช้ร่วมกับอิทธิบาท ๔	๑๐๖

บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ ๑๐๙

๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๐๙
--------------------	-----

(๗)

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

๑๑๒

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะการประยุกต์ใช้ในสังคม

๑๑๒

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

๑๑๓

บรรณานุกรม

๑๑๔

ประวัติผู้วิจัย

๒๒๑

สารบัญ

ภาพที่

หน้า

๑.๑ ลำดับชั้นความต้องการของมนุษย์

๑๘

คำอธิบายการใช้สัญลักษณ์และคำย่อ

ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ผู้วิจัยได้อ้างอิงข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยพ.ศ.๒๕๓๙อรรถกถาฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยใช้อักษรย่อแทนชื่อเต็มของคัมภีร์ตามระบบการอ้างอิงดังนี้

อักษรย่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

ในงานวิจัยฉบับนี้ใช้พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยพ.ศ.๒๕๓๙เป็นหลักการอ้างอิงซึ่งจะระบุเล่ม / ข้อ / หน้า/ เช่นช.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๒๑ - ๓๒๒/๑๓๓หมายความว่าระบุถึงสุดต้นตปิฎกขุททกนิกายธรรมบทฉบับภาษาไทยพระไตรปิฎกเล่มที่๒๕ข้อที่๓๒๑ - ๓๒๒ หน้าที่ ๑๓๓ เป็นต้น

พระสุตตันตปิฎก

ที.สี.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฏิกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.มู.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลปณณาสก	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมวรรค	(ภาษาไทย)
ม.อุ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	อุปริปณณาสก	(ภาษาไทย)
ส.ส.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
ส.นิ.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	นิเทศ	(ภาษาบาลี)
ส.ช.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	ขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ส.สพ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สพยตนวรรค	(ภาษาไทย)
ส.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
อง.เอกก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	เอกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ทุก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ทุกนิกาย	(ภาษาไทย)
อง.ติก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ติกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.จตุกก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	จตุกกนิกาย	(ภาษาไทย)
อง.อฏฐก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	อฏฐกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ปญจก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ปญจกนิบาต	(ภาษาไทย)

(๙)

จุ.ชา.เอก. (ไทย) =	สุดตันตปิฎก	จุททกนิกายชาดก	เอกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.สตตก. (ไทย) =	สุดตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	สัตตกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ทสก. (ไทย) =	สุดตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ทสกนิบาต	(ภาษาไทย)
จุ.ธ. (ไทย) =	สุดตันตปิฎก	จุททกนิกาย	ธรรมบท	(ภาษาไทย)
จุ.อ. (ไทย) =	สุดตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	อัฐกนิบาต	(ภาษาไทย)
จุ.อิติ. (ไทย) =	สุดตันตปิฎก	จุททกนิกาย	อิติวุตตกะ	(ภาษาไทย)
จุ.ชา.ม. (ไทย) =	สุดตันตปิฎก	จุททกนิกาย	มหานิบาตชาดก	(ภาษาไทย)
จุ.สุ. (บาลี) =	สุดตันตปิฎก	จุททกนิกาย	สุดตนิปาตปาฬิ	(ภาษาบาลี)
จุ.ม. (ไทย) =	สุดตันตปิฎก	จุททกนิกาย	มหานิเทศ	(ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.วิ. (ไทย) =	อภิธรรมปิฎก	วิภังค์	(ภาษาไทย)
-----------------	-------------	---------	-----------